

ลัทธิประโยชน์นิยมและปัญหาเรื่องความยุติธรรม

ลัทธิประโยชน์นิยมเสนอว่า ค่าทางศีลธรรมของการกระทำตัดสินโดยผลที่การกระทำนั้นก่อให้เกิด การกระทำที่ถูกคองคือการกระทำที่สนับสนุนประโยชน์สุขของส่วนรวม การกระทำที่ผิดคือการกระทำที่ก่อผลในทางตรงกันข้าม การอธิบายศีลธรรมด้วยการอ้างถึงผลคือประโยชน์สุขของสังคมนี้ แม้จะเข้ากันได้กับหลักศีลธรรมตามสามัญสำนึกของเราหลายประการ เช่น ความเมตตาากรุณา (ความเมตตาากรุณาสามารถอธิบายได้ตรง ๆ ว่า เป็นการกระทำที่ช่วยเพิ่มพูนปริมาณความสุขในสังคม) แต่ก็ดูเหมือนว่าจะไม่สามารถอธิบายสามัญสำนึกของเราบางส่วน ได้แก่ ความยุติธรรม เพราะความยุติธรรมเป็นเรื่องของพันธะที่เรียกร้องให้เราปฏิบัติกรที่จำเพาะเจาะจงบางอย่างต่อบุคคล เพื่อที่จะปกป้องรักษาผลประโยชน์เฉพาะตนของบุคคล มากกว่าที่จะเป็นเรื่องของการพิจารณาถึงประโยชน์สุขสูงสุดของสังคมหรือส่วนรวม

ที่จริงแล้วการที่ความยุติธรรมเป็นการปกป้องต่อประโยชน์สุขของปัจเจกบุคคลมากกว่าที่จะเป็นเรื่องของการพิจารณาไปถึงประโยชน์สุขของสังคมโดยตรง ก็ไม่ใช่ว่าความยุติธรรมจะขัดแย้งโดยตรงกับหลักการของลัทธิประโยชน์นิยม เพราะประโยชน์สุขของสังคมเป็นเพียงสิ่งที่กอบประขึ้นมาจากทางความคิดจากประโยชน์สุขของปัจเจกบุคคลในสังคม อาจเป็นได้ว่าความยุติธรรมสามารถวิเคราะห์และอธิบายได้ด้วยหลักการของลัทธิประโยชน์นิยม และหากประโยชน์สุขของสังคมจะเป็นเกณฑ์ที่แท้จริงของศีลธรรม ลัทธิประโยชน์นิยมจะต้องสามารถอธิบายความยุติธรรมได้ โดยไม่อาศัยความช่วยเหลือของหลักการอื่นภายนอก

นอกจากมิลล์แล้ว นักปรัชญาประโยชน์นิยมแบบคลาสสิก (classical utilitarian) ทุกคนเอาใจใส่ที่จะอธิบายมโนทัศน์และปัญหาเรื่องความยุติธรรมน้อยมาก และสิ่งเพียงเล็กน้อยที่พวกเขากล่าวถึงมักจะเป็นสิ่งที่ผิด เบนจัมแทบจะไม่ไ้กล่าวถึงความยุติธรรมในงานปรัชญาของเขา ออสติน (Austin) และซิดวิก (Sidgwick) มีความ

เห็นว่าความยุติธรรมเป็นเพียงการ ยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์ ซึ่งเป็นการประเมินความยุติธรรมกว่าค่าที่มันมีมาก ด้วยเหตุนี้เราจึงโน้มเอียงไปในทางที่จะเข้าใจว่า ลัทธิประโยชน์นิยมแบบคลาสสิกไม่สามารถอธิบายความยุติธรรมได้ แต่นอกจากลัทธิประโยชน์นิยมจะดูเหมือนว่าไม่สามารถอธิบายความยุติธรรมได้อย่างน่าพึงพอใจแล้ว ยังเป็นการง่ายที่จะเสนอกรณีที่แสดงให้เห็นว่า หลักการของลัทธิประโยชน์นิยมนำไปสู่ผลที่สามัญสำนึกของเราตัดสินว่า อยุติธรรม ดังนั้นปัญหาเรื่องความยุติธรรมจึงเป็นประเด็นที่เป็นจุดอ่อนที่สุดของลัทธิประโยชน์นิยม

แมคคอสกี้ (McCloskey) ชี้ให้เห็นว่า ในบางสถานการณ์ที่พิเศษเฉพาะ การฆ่าคนที่บริสุทธิ์บางคนเพื่อที่จะรักษาชีวิตของคนส่วนใหญ่ จะเป็นสิ่งที่ถูกต้องทางศีลธรรมตามเกณฑ์ของลัทธิประโยชน์ เพราะในกรณีนั้น การกระทำเช่นนั้นจะก่อให้เกิดปริมาณความสุขที่สูงกว่าการปล่อยให้คนส่วนใหญ่ต้องตายลงไป (จากการละเว้นการกระทำนั้น) (1 : 69-70) แต่ความถูกต้องตามเกณฑ์ของลัทธิประโยชน์นิยมเช่นนี้เป็นสิ่งที่ อยุติธรรมตามสามัญสำนึกของเรา นักปรัชญาประโยชน์นิยมแบบยึดการกระทำ (act utilitarian) ที่เข้มงวดอย่างเช่นสมาร์ท (Smart) ตอบความเป็นไปได้นี้ว่า การที่ สามัญสำนึกของเราตัดสินว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการกระทำที่ยุติธรรม เป็นการตัดสินที่ผิดพลาดที่มาจากกรณีที่เรายึดมั่นต่อหลักการระคับรอง (secondary rule) ยิ่งไปกว่า หลักการที่เป็นพื้นฐานรองรับมัน (ultimate rule) และทั้งอ้างต่อไปด้วยว่า หากลัทธิประโยชน์นิยมจะรักษาความลงรอยในตัวเอง ก็จำเป็นที่จะต้องยอมรับความเป็นไปได้ที่หลักประโยชน์นิยมและสามัญสำนึกทางศีลธรรมของเราจะขัดกันตามที่แมคคอสกี้ชี้ (1 : 72)

รอลส์อ้างว่าหลักประโยชน์นิยมบกพร่องในทางศีลธรรม เพราะในขณะที่สามัญสำนึกของเราตัดสินว่า ระบบสังคมแบบนาย-ทาสเป็นสิ่งที่ยุติธรรมเสมอ (และทฤษฎีความยุติธรรมของเขาสามารถอ้างเหตุผลให้ได้) แต่ลัทธิประโยชน์นิยมเปิดโอกาสให้กับการที่จะรับรองระบบสังคมแบบนาย-ทาส ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องทางศีลธรรม หากว่าผลรวมของความสุขในสังคมจากการที่มีระบบทาสนี้ มีปริมาณมากกว่าเมื่อสังคมนปราศจากมัน (2 : 418) แม้นักปรัชญาประโยชน์นิยมอาจอ้างจากปรากฏการณ์การลดค่าลงของประโยชน์สุขส่วนเพิ่ม (diminishing marginal utility) ได้ว่า ในทางปฏิบัติ ระบบสังคมแบบนาย-ทาสจะไม่ก่อให้เกิดปริมาณผลรวมของความสุขสูงสุด และระบบที่จะก่อให้เกิดผล

รวมของความสุขสูงสุด น่าจะเป็นระบบที่กระจายภาระและผลได้ อย่างเท่าเทียมกัน มากกว่าระบบที่กระจายในแบบอื่น แต่ผู้วิจารณ์ก็ยังอาจอ้างต่อไปได้ว่า อย่างน้อยที่สุดก็เป็นไปได้ในทางตรงกันข้ามที่ผลประโยชน์ที่คงสูญเสียไปของทาสจะมีค่าน้อยกว่าผลประโยชน์ที่ได้เพิ่มขึ้นของนายทาส แม้ความเป็นไปได้นี้จะเป็นเพียงความเป็นไปได้ทางตรงกันข้าม แต่ก็สามารถชี้ให้เห็นว่า การเสนอหลักประโยชน์นิยมขึ้นเป็นหลักการสากลบกพร่องในลักษณะเช่นไร

ความบกพร่องของหลักประโยชน์นิยมที่ข้อโจมตีทั้งสองนี้ชี้ให้เห็นก็คือ หลักประโยชน์นิยมเปิดโอกาสให้มีการชั่งน้ำหนักชดเชยประโยชน์สุขที่คงสูญเสียไปของบางคน ด้วยผลได้ที่รวมแล้วมากกว่าของคนอื่น ๆ นี่ไม่ใช่สิ่งที่นักปรัชญาประโยชน์นิยมมองไม่เห็น เบนธัมเห็นว่าการที่จะสนับสนุนประโยชน์สุขของสังคม เราอาจจะไม่สามารถสนับสนุนประโยชน์สุขของทุกคนที่จะได้รับผลกระทบจากการกระทำของเรา เพราะอาจมีกรณีที่ผลประโยชน์ของบุคคลภายในสังคมขัดแย้งกัน ดังนั้น ในกรณีเช่นนั้น เขาเสนอให้มุ่งสนับสนุนที่ประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ หลักประโยชน์นิยมจึงเป็นที่รู้จักกันในวลีที่ว่า "ประโยชน์สุขสูงสุดของคนจำนวนมากที่สุด" แม้ี่จะเป็นสิ่งที่เห็นกันว่าเหมาะสมในกรณีของนโยบายทางการเมือง (policy) แต่การยึดเอา "ประโยชน์สุขสูงสุดของคนจำนวนมากที่สุด" เป็นเกณฑ์สากลสำหรับตัดสินในทุกกรณี อาจนำไปสู่การกระทำหรือมาตรการที่ยุติธรรม หากประโยชน์สุขสูงสุดได้มาด้วยการลดทอนประโยชน์สุขของบางคนลง กรณีของแมคคัลลอสกีและรอลส์แสดงให้เราเห็นว่า ความยุติธรรมไม่ยอมให้มีการลดทอนประโยชน์สุขบางอย่างของใคร เพียงเพื่อจะให้คนอื่นได้รับประโยชน์สุขอะไรอื่นเพิ่มขึ้น แม้ว่าจะมีปริมาณผลรวมสูงกว่าก็ตาม

ความขัดแย้งระหว่างความยุติธรรมกับหลักประโยชน์นิยมจึงกล่าวได้ว่า ดูราวกับจะฝังอยู่ในเนื้อแท้ของหลักประโยชน์นิยม เพราะในการขยายประโยชน์สุข สิ่งที่จะต้องเข้ามาสู่การพิจารณาและเป็นสิ่งเกี่ยวข้องที่จะต้องพิจารณาคือ ปริมาณผลรวมของประโยชน์สุขภายในสังคม ผู้วิจารณ์อ้างว่า หากมีให้เลือกระหว่างมาตรการทางสังคมที่ก่อผลรวมของความสุขได้สูงสุด แต่มีการกระจายผลได้และภาระอย่างไม่เท่าเทียมกัน กับมาตรการทางสังคมที่ก่อผลรวมของความสุขได้น้อยกว่า แต่มีการกระจายผลได้และภาระอย่างไม่เท่าเทียมกัน โดยหลักการแล้วหลักประโยชน์นิยมผูกมัดให้เลือกอันแรก ไม่ว่าช่องว่าง

ระหว่างความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดมาจากมาตรการทางสังคมอันแรกจะกว้างขนาดไหน นั่นก็คือ สำหรับลัทธิประโยชน์นิยม ปัญหาเรื่องการกระจายอยู่ภายใต้การควบคุมของปัญหาเรื่องประสิทธิภาพ* ผู้วิจารณ์อ้างว่า นี่เท่ากับลัทธิประโยชน์นิยมไม่สนใจกับประเด็นปัญหาที่ว่า แต่ละบุคคลควรจะได้รับอะไร ไม่สนใจกับปัจเจกบุคคลแต่ละคนในฐานะหน่วยเฉพาะที่มีค่าในตนเองที่ไม่อาจพิจารณาข้ามไปได้ แต่กระทำการที่อาจเรียกได้ว่าเป็นการกลืนรวมปัจเจกบุคคลทุกคนเข้าเป็นหน่วยเดียว และพิจารณาแค่เฉพาะในฐานะส่วนประกอบของผลรวม (3 : 27)

การที่ลัทธิประโยชน์นิยมเลือกที่จะขยายประโยชน์สุขของส่วนรวม ยิ่งกว่าการแบ่งสรรอย่างเท่าเทียมกันนั้น ผู้วิจารณ์อ้างว่า ไซ้ว่าจะเป็นสิ่งที่ไม่เหตุผลสนับสนุน เพราะความคิดดังกล่าวมาจากการขยายสมมติฐานที่เรามีต่อมนุษย์แต่ละคนมาสู่หน่วยที่ใหญ่กว่าคือสังคม ในเมื่อบุคคลแต่ละคนค้ำต้องการที่จะขยายประโยชน์สุขของตนเอง สังคมในฐานะส่วนรวมที่ประกอบขึ้นด้วยบุคคล จึงย่อมมุ่งหมายที่จะขยายประโยชน์สุขของสังคมด้วยเช่นกัน ในอันที่จะแสวงหาประโยชน์สุขสูงสุด บุคคลยอมละผลประโยชน์บางประการเพื่อผลประโยชน์อื่นที่เหนือกว่า เหตุใดสังคมจึงไม่ควรละรับผลประโยชน์ของบางส่วนของคน เพื่อประโยชน์สุขที่เหนือกว่าในส่วนอื่น (3 : 24)

สิ่งที่อยู่เบื้องหลังข้อโจมตีลัทธิประโยชน์นิยมที่เสนอมานี้ก็คือ ความเข้าใจที่ว่า ประโยชน์สุขของส่วนรวมหรือประโยชน์สุขของสังคมในทัศนะของลัทธิประโยชน์นิยม เป็นเพียงประโยชน์สุขของปัจเจกบุคคลทุกคนในสังคมพิจารณารวมเข้าเป็นหน่วยเดียว คำนวณได้ด้วยการให้ค่าทางตัวเลขกับปริมาณความสุข (และความทุกข์) ของปัจเจกบุคคลทุกคน แล้วนับรวมเข้าด้วยกัน (3 : 22) หากประโยชน์สุขของสังคมมีความหมายง่าย ๆ เพียงเท่านั้น ก็เป็นไปได้ที่ผลรวมสูงสุด จะมาจากการกำหนดกระจายค่าให้แก่สมาชิกทั้งหมดอย่างที่มีสมาชิกบางตัวมีค่าลบ หรืออย่างที่มีความแตกต่างกันมากระหว่างค่าที่กำหนดให้แก่สมาชิกแต่ละตัว มากกว่าที่จะมาจากการกำหนดกระจายค่าให้แก่สมาชิกแต่ละตัวเท่า ๆ กัน อย่างที่สูงที่สุดเท่าที่จะให้ได้

*หมายความว่า ต้องเลือกสิ่งที่ดีให้เกิดปริมาณความสุขสูงสุดเสียก่อน นอกเสียแต่ว่าจะก่อให้เกิดปริมาณความสุขเท่ากัน จึงควรที่จะเลือกอันที่กระจายอย่างเท่าเทียมกัน

เราสามารถสรุปความเข้าใจที่ผู้วิจารณ์มีต่อลัทธิประโยชน์นิยมได้ว่า เขาเห็นว่า

(1) ลัทธิประโยชน์นิยมถือว่า สังคมคือหน่วยใหญ่ที่เกิดมาจากหน่วยย่อยคือมนุษย์แต่ละคนเข้ามารวมกัน ดังนั้น

(2) ลัทธิประโยชน์นิยมขยายสมมติฐานที่เรามีต่อมนุษย์แต่ละคนมาสู่สังคม ไล่แก่
- มนุษย์แต่ละคนมุ่งแสวงหาประโยชน์สุขของตน เพราะฉะนั้นสังคมก็มุ่งแสวงหาประโยชน์สุขของสังคมด้วยเช่นกัน

- การกระทำของมนุษย์เป็นเครื่องมือไปสู่เป้าหมาย คือประโยชน์สุขของตนก็ตัดสินใจประเมินได้ด้วยปริมาณความสุขที่ก่อขึ้น เพราะฉะนั้นมาตรการต่าง ๆ ทางสังคมคือเครื่องมือไปสู่เป้าหมาย อันได้แก่ประโยชน์สุขของสังคม และตัดสินใจประเมินได้ด้วยปริมาณความสุขที่ก่อขึ้นเช่นกัน

(3) ลัทธิประโยชน์นิยมถือว่า ประโยชน์สุขของสังคมคือผลรวมรวมยอด (total sum) ของประโยชน์สุขของปัจเจกบุคคลทุกคนในสังคม

เป็นการยากที่จะตัดสินว่า ลัทธิประโยชน์นิยมผิดพลาดเพียงจากส่วนใดส่วนหนึ่งหรือจากทั้งหมดของที่กล่าวอ้างนี้ แต่จากการพิจารณาที่ผ่านมา ความผิดพลาดที่เห็นได้ชัดก็คือ (3) ปัญหาที่ปรากฏขึ้นตรงนี้ก็คือ จำเป็นหรือไม่ที่ลัทธิประโยชน์นิยมจะต้องถือว่าประโยชน์สุขของสังคมคือสิ่งเช่นนั้น มีอะไรในลัทธิประโยชน์นิยมที่จำกัดบังคับให้ต้องอธิบายศีลธรรมด้วยประโยชน์สุขของสังคมตามความหมายใน (3) หรือไม่อย่างไร

ข้าพเจ้าคิดว่าไม่ การตีความตาม (3) ดังกล่าว เป็นเพียงวิธีหนึ่งในการให้ความหมายกับ "ประโยชน์สุขของสังคม" ในทางที่จะผูกมัดลัทธิประโยชน์นิยมไว้กับการใช้เกณฑ์ "ผลรวมของความสุขที่สูงที่สุด" (maximizing total utility) ในทุกกรณี การตีความดังกล่าวเป็นการตีความที่ไม่จำเป็น ลัทธิประโยชน์นิยมอาจสามารถใช้ "ประโยชน์สุขของสังคม" ในความหมายที่ซับซ้อนกว่านั้น และเสนอเกณฑ์ดังกล่าวเพียงเฉพาะกับกรณีที่มีสมมติฐานบางอย่าง และเสนอเกณฑ์อื่นกับกรณีที่มีสมมติฐานอื่น เช่น เสนอเกณฑ์ "ผลคูณของความสุขที่สูงที่สุด" กับกรณีที่มีสมมติฐานว่า เป็นเรื่องของผลประโยชน์ที่ทุกคนสามารถมีได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งเท่ากับว่า ลัทธิประโยชน์นิยมเสนอว่า หากสามารถกระจายได้อย่างเท่าเทียมกัน ก็ให้เลือกมาตรการที่กระจายให้แก่แต่ละคนอย่างเท่าเทียมกันที่สูงที่สุดที่เป็นไปได้ หากไม่สามารถกระจายได้อย่างเท่าเทียมกันจึงให้เลือกมาตรการที่ก่อ

ผลรวมของความสุขที่สูงที่สุดที่เป็นไปได้ แต่ในการเสนอเกณฑ์ที่ซับซ้อนเช่นนี้ ลัทธิประโยชน์นิยมก็จะต้องสามารถอ้างเหตุผลให้กับการที่จะต้องยึดถือปฏิบัติต่อแต่ละคนอย่างเท่าเทียมกันไว้ก่อนนี้ได้ แค่นี้ก็เป็นสิ่งที่ผู้วิจารณ์เห็นว่าลัทธิประโยชน์นิยมไม่สามารถกระทำได้ โดยไม่อาศัยหลักการอื่นภายนอก

ตามที่ได้อ้างมาแล้วว่า มิลล์เป็นเพียงคนเดียวในหมู่นักปรัชญาประโยชน์นิยมที่เอาใจใส่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความยุติธรรมกับความดีเรื่องประโยชน์สุข การวิเคราะห์ดังกล่าวของมิลล์ปรากฏอยู่ในบทที่ 5 ของหนังสือ "Utilitarianism" การวิเคราะห์ดังกล่าวพยายามชี้ให้เห็นว่า ความยุติธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากความดีเรื่องประโยชน์สุข และวางอยู่บนความดีเรื่องประโยชน์สุขของสังคม ดังนั้น สำหรับมิลล์ที่จริงแล้วความยุติธรรมไม่ขัดแย้งกับหลักประโยชน์นิยม

การที่มิลล์อ้างว่า ความยุติธรรม แท้ที่จริงแล้ว ก็วางอยู่บนความดีเรื่องประโยชน์สุขของสังคมเช่นเดียวกับศีลธรรมส่วนอื่น แสดงว่ามิลล์จะต้องใช้ "ประโยชน์สุขของสังคม" ในลักษณะที่แตกต่างจากที่เข้าใจกันว่าลัทธิประโยชน์นิยมแบบคลาสสิกใช้ นั่นคือ จะต้องสามารถประสานความดีเรื่องการขยายประโยชน์สุขกับเรื่องของการกระจายเข้าด้วยกันได้ และหากการอธิบายศีลธรรมด้วยประโยชน์สุขของสังคมของมิลล์จะสามารถตอบโต้ข้อข้อโจมตีที่พิจารณาผ่านมานี้ได้อย่างแท้จริง จริยศาสตร์ประโยชน์นิยมของมิลล์จะต้องสามารถอ้างเหตุผลได้ว่า เรามีพันธะที่จะต้องกระจายประโยชน์สุขให้แก่แต่ละคนในสังคมอย่างเท่าเทียมกันก่อนการพิจารณาเรื่องผลรวมสูงสุด ทั้งนี้โดยไม่ทำให้มิลล์ขัดแย้งในตนเอง หากนี่เป็นสิ่งที่สามารถวิเคราะห์แสดงออกให้เห็นได้จากจริยศาสตร์ของมิลล์ ก็ย่อมถือได้ว่าปรัชญาประโยชน์นิยมของมิลล์ เป็นทางออกที่ลัทธิประโยชน์นิยมจะหลุดรอดจากข้อวิจารณ์ที่เสนอมานี้ได้

